

Til  
**Undervisningsministeriet**

Dokumenttype  
**Bilag**

Dato  
**Marts 2014**

# **BILAG 4**

# **INDIKATORER**

## **BILAG 4 INDIKATORER**

### **INDHOLD**

1.	Indikatorer	1
1.1	Trivselsindikatorer	1
1.2	Indikatorer for undervisningsmiljø	5

## 1. Indikatorer

I dette bilag giver vi et overblik over de indikatorer, som indgår i de inkluderede studier i forskningskortlægningen om undervisningsmiljø og trivsel. Indikatorer er måleredskaber,<sup>1</sup> som kan anvendes til at vurdere fænomener af interesse – i dette tilfælde trivsel og undervisningsmiljø. Således kan en indikator betegnes som et redskab til at måle tilstedeværelsen og niveauet af eksempelvis trivsel.

Indikatorer påvirker ikke i sig selv trivsel eller undervisningsmiljø, men de kan understøtte kvalitetsudviklingen i folkeskolen, idet klare indikatorer giver mulighed for at arbejde målrettet med at styrke elevernes trivsel og skabe et bedre undervisningsmiljø. Samtidig kan brugen af klare og veldefinerede indikatorer skabe gennemsigtighed og dermed give bedre grundlag for dialog om forbedringer på den enkelte skole.

Nedenfor opsummeres indikatorerne for henholdsvis trivsel og undervisningsmiljø i tabeller, og der kommenteres efterfølgende på de mønstre, der tegner sig i brugen af indikatorer på baggrund af tabellerne.

### 1.1 Trivselsindikatorer

På tværs af de 49 studier i forskningskortlægningen er der anvendt 48 indikatorer for trivsel. 27 af disse indikatorer er standardiserede. 15 indikatorer er udelukkende anvendt i reviews, mens seks har karakter af ikke-standardiserede indikatorer. Nedenstående tabel opsummerer de anvendte indikatorers indhold og fokus, konteksten, de er brugt i, deres frekvens og den geografiske spredning i deres anvendelse. Indikatorerne er i tabellen fordelt på en række kategorier, baseret på deres fokus.

**Tabel 1: Indikatorer for trivsel**

Navn	Kort beskrivelse	Kontekst for brug af indikator	Frekvens	Land(e)
<b>Brede trivselsindikatorer</b>				
<b>The Kidscreen-52 Questionnaire (KIDSCREEN Group Europe)</b>	Spørgeskema til elever, der belyser børns oplevelse af egen livskvalitet, og består af følgende dimensioner: fysisk velbefindende, psykologisk trivsel, humor og følelser, selvbillede, fritid/autonomi, familieliv, finansielle ressourcer, venner, skolen og social accept. Spørgsmålene besvares på en fem-punktsskala	5.-6. klasse-elever	1	Grækenland
<b>ACER Well-being Survey (Bernard et al. 2004)</b>	Spørgeskema om trivsel, som udfyldes af lærerne. Består af 50 items, som belyser elevernes socio-emotionelle trivsel og socio-emotionelle kompetencer, herunder elevernes tilgang til sig selv, til andre og til de opgaver, de stilles overfor	Børnehave-klasse og 1. klasse-elever	1	Australien
<b>Well-being Inventory for Secondary Education (Engels et al. 2004)</b>	Spørgeskema om trivsel, som udfyldes af eleverne. Består af syv dimensioner, som hver består af en række items: trivsel i klasselokalet, trivsel på skolen, involvering af forældre, kontakt til venner, studiemæssig belastning, curriculum, opførsel og generel trivsel	9.-10. klasse-elever	1	Belgien

<sup>1</sup> Begreberne indikatorer og måleredskaber bruges dermed i bilaget som synonyme betegnelser.

Navn	Kort beskrivelse	Kontekst for brug af indikator	Frekvens	Land(e)
<b>Selvtillid, selvværd og tiltro til egne evner</b>				
<b>Rosenberg Self-Esteem Scale (Rosenberg 1965)</b>	Spørgeskema bestående af ti udsagn om elevernes selvtillid, som eleverne besvarer på en firepunktsskala	5.-7. klasse-elever	4	Belgien, Skotland, Norge
<b>Burnett Self Scale (Burden &amp; Burnett 1999)</b>	Spørgeskema, som udfyldes af eleverne, der består af 44 items, og som måler børns selvopfattelse både i forhold til sociale relationer og akademiske færdigheder	6. klasse-elever	1	England
<b>Self-Esteem Index (Brown &amp; Alexander 1991)</b>	Spørgeskema til eleverne, der består af 80 items, der måler fire dimensioner af børn selvtillid hhv. i forhold til skolen, hjemmet, sociale relationer og personlig selvtillid	Børnehave-klasse og 1. klasse-elever	1	USA
<b>Children's Inventory of Self-Esteem (Anonym forfatter 2001)</b>	64 udsagn om elevens selvværd, som læreren udfylder, i forhold til om de er sande eller falske for hver enkelt elev	Børnehave-klasse og 1. klasse-elever	1	USA
<b>Self-Esteem Inventory (Battle 1981)</b>	Samlet mål for selvtillid baseret på elevernes svar på en række items, der bl.a. belyser elevernes selvværd og opfattelse af egne evner	2.-4. klasse	1	Grækenland
<b>The Self-Liking/ Self-Competence Scale* (Tafarodi &amp; Swann 1995)</b>	Spørgeskema, hvor eleverne blandt andet angiver, hvorvidt de inden for to uger har følt sig tilfredse med sig selv, stolte og kvalificerede	6.-7. klasse-elever	1	Skotland
<b>Self-Esteem Questionnaire (DuBois et al. 1996)</b>	Trivsel måles med en subskala bestående af otte items, som måler unges selvværd på en firepunktsskala. Eleverne besvarer selv disse spørgsmål	4.-9. klasse-elever	1	USA
<b>Selbstkonzeptfragebogen für Kinder im Vorschulalter (Engel et al. 2010)</b>	Spørgeskema til børn der belyser deres følelse af selvværd	Børnehave-børn	1	Tyskland
<b>Culture-Free Self-Esteem Inventories-Third Edition (Battle 2002)</b>	Spørgeskema til eleverne med 64 items fordelt på fire dimensioner: akademisk selvtillid, selvtillid i forhold til hjemmet, generel og social selvtillid	3. klasse-elever	1	USA
<b>Schwartzers skala* (Forfatter ikke oplyst)</b>	Mål for tiltro til egne evner. Eleverne spørges hvor enige de er i fem påstande vedrørende deres syn på egne evner i forhold til bl.a. problemløsning	5.-9. klasse-elever	1	Danmark
<b>Morgan-Jinks Student Efficacy Scale (Jinks &amp; Morgan 1999)</b>	34 udsagn vedrørende elevernes syn på succes i skolen og socialt, som besvares på en firepunktsskala	4.-5. klasse-elever	1	USA

Navn	Kort beskrivelse	Kontekst for brug af indikator	Frekvens	Land(e)
<b>Akademisk selvtillid/trivsel</b>				
<b>Myself-as-a-Learner Scale (Burden 2000)</b>	20 items omhandlende trivsel i forhold til læring, hvor eleverne vurderer sig selv ud fra en fempunktsskala	11-12-årige elever	1	Skotland
<b>Patterns of Adaptive Learning Scale (Midgley et al. 2000)</b>	Elevernes svar på fem items, herunder "Jeg er sikker på, at jeg kan finde ud af selv de sværeste matematikopgaver", belyser elevernes tiltro til egne evner i matematik	5.-6. klasse-elever	1	USA
<b>Mood Structures* (Watson and Tellegen 1985, Thayer 1986)</b>	Spørgeskema til eleverne bestående af 19 items omhandlende elevernes henholdsvis positive og negative følelser i matematikundervisningen	5.-6. klasse-elever	1	USA
<b>Motivated Strategies for Learning Questionnaire* (Pintrich et al. 1993)</b>	Spørgeskema til eleverne, der belyser elevernes syn på bl.a. matematikundervisningen og deres eksamensskræk	5.-6. Klasse-elever	1	USA
<b>Psykosociale trivselsindikatorer</b>				
<b>Strengths and Difficulties Questionnaire (Goodman 1997, 2001)</b>	Screeningsinstrument for generelle psykiske symptomer bestående af 25 items fordelt på fem subskalaer, hhv. emotionelle symptomer, adfærdsproblemer, hyperaktivitet/manglende opmærksomhed, problemer med relationer til jævnaldrende og prosocial adfærd. Rapporteres af lærere/pædagoger eller forældre	3-11-årige	9	England, Tyskland, Norge, Sverige, Danmark
<b>HBSC Symptom Check List (Forfatter oplyses ikke)</b>	Tjekliste for psykiske symptomer. Eleverne spørges, hvor ofte de inden for de seneste seks måneder har oplevet fire psykiske symptomer: at være ked af det, at være irriteret/i dårligt humør, at være nervøs og at have svært ved at falde i søvn	5.-9. klasses elever	1	Danmark
<b>The Short Mood and Feelings Questionnaire – Child Version (Angold et al. 1995)</b>	Består af 13 items, som besvares af eleverne selv, som belyser depressive symptomer over de seneste to uger	4.-5. klasses elever	1	USA
<b>The Responses to Stress Questionnaire (Connor-Smith et al. 2000)</b>	Spørgeskema til elevernes bestående af 57 items, som belyser elevens reaktioner i stressede situationer	4.-5. klasses elever	1	USA
<b>Emotionelle trivselsmål</b>				
<b>BarOn Emotional Quotient Inventory* (Bar-On &amp; Parker 2000)</b>	Spørgeskema, der udfyldes af eleverne. Består af fire dimensioner, hvoraf dimensionerne om interpersonelle relationer og stresshåndtering relaterer sig til trivsel	6-12-årige	1	Spanien/USA
<b>The Emotion Profile Inventory (Benn 2003)</b>	Består af 24 items, der belyser, hvor ofte eleverne har følt sig glade, irriterede, afslappede mv. inden for de seneste par dage	4.-5. klasse-elever	1	USA

Navn	Kort beskrivelse	Kontekst for brug af indikator	Frekvens	Land(e)
<b>Øvrige indikatorer</b>				
<b>People In My Life (Cook et al. 1995, Murray &amp; Greenberg 2000)</b>	Spørgeskema til eleverne, der belyser deres relationer til deres forældre, jævnaldrende og skolen	4.-5. klasse-elever	1	USA
<b>Cantril ladder (Forfatter ikke oplyst)</b>	Mål for generel livstilfredshed baseret på spørgsmålet: "Her ser du et billede af en stige. Trin 10 betyder "det bedste mulige liv" og trin 0 "det værste mulige liv" for dig. Hvor på stigen synes du selv, du er for tiden?"	5.-9. klasse-elever	1	Danmark
<b>Perceived self-efficacy Questionnaire* (Pastorelli 1998)</b>	Indhold oplyses ikke	10-11årige elever	1	Italien
<b>Indikatorer kun brugt i reviews</b>	Martinek-Zaichkowsky Self-Concept Scale, Goodenough's House-Tree-Person Projective Test, Tennessee Self-Concept Scale, Self-Perception Profile for Children, Self-Description Questionnaires, Self-Perception Profile for Learning-Disabled Students, Piers-Harris Children Self-Concept Scale, Thomas Self-Concept Values Test, Classroom Environment Assessment, Effective School Battery, Behavioral and Emotional Rating Scale, Behavior Assessment System for Children, Teacher-Child Rating Scale, Teacher Observation of Classroom Adaptation, Child Behavior Checklist, Self-Esteem Inventory (Coopersmith 1964)	N/A	15	NA
<b>Øvrige mål (ikke standardiserede måleinstrumenter)</b>	Eksempelvis elevernes angivelse af, hvor tit de over et helt skoleår oplever at have koncentrationsproblemer, være bekymret, ked af det og/eller svimmel, have hovedpine og/eller ondt i maven	N/A	6	Sverige, Holland, Danmark, Norge

\* Anvendes i modificeret udgave.

Som det fremgår af ovenstående tabel, er der stor spredning i de anvendte indikatorer på tværs af de inkluderede studier. Kun to måleredskaber, *Strengths and Difficulties Questionnaire* og *Rosenberg Self-Esteem Scale*, er anvendt i mere end ét studie (reviews undtaget), henholdsvis ni og fire gange. Tabellen viser ligeledes, at der er stor forskel på, hvilken trivselsforståelse de enkelte indikatorer anlægger. Trivselsbegrebet i nærværende kortlægning er bredt, da det omhandler børns almene velvære – både fysisk og psykisk. Selvværd og selvtillid er også en del af trivselsbegrebet, der omhandler, hvordan børn selv oplever, at de indgår i klassens sociale og faglige fællesskab. Endelig er der forskel på, hvilken kontekst måleredskaberne anvendes i, idet langt de fleste indikatorer anvendes i en skolekontekst. Kun *Strengths and Difficulties Questionnaire* og *Selbstkonzeptfragebogen für Kinder im Vorschulalter* anvendes til at måle trivsel hos børn i førskolealderen.

I studierne indgår tre måleredskaber, som anlægger en bred trivselsforståelse: *ACER Well-being Survey*, *The Kidscreen-52 Questionnaire* og *Well-being Inventory for Secondary Education*. Disse indikatorer er alle kendetegnet ved, at de omhandler flere aspekter af trivsel og børns relationer til omgivelserne. De er ligeledes alle validerede. En forskel mellem dem er dog, at *ACER Well-being Survey* udfyldes af lærerne og anvendes på elever i børnehaveklassen og 1. klasse, mens

både *Kidscreen-52* og *Well-Being Inventory* anvendes til at måle trivsel hos ældre elever, der selv udfylder spørgeskemaerne.

Langt størstedelen af indikatorerne i forskningskortlægningens studier omhandler delelementer af en bred trivselsforståelse. Den største gruppe af indikatorer fokuserer på børns og unges selvtillid, selvværd eller tiltro til egne evner. De fleste af disse indikatorer fokuserer på børns almene selvtillid. I denne gruppe er *Rosenberg Self-Esteem Scale* det mest anvendte redskab, der er valideret på tværs af mange kontekster. Nogle af disse indikatorer belyser både social og akademisk selvtillid, eksempelvis *the Burnett Self Scale* og *Self-Esteem Index*. Endnu en gruppe indikatorer fokuserer udelukkende på selvtillid i relation i skolen og læringsituationer, herunder bl.a. *Myself-as-a-Learner Scale* og *Patterns of Adaptive Learning Scale*.

Endnu en gruppe indikatorer fokuserer på psykosociale aspekter af trivsel. Det gælder blandt andet det mest brugte måleredskab *Strengths and Difficulties Questionnaire*, der er udviklet til at afdække børns og unges emotionelle og adfærdsmæssige problemer, og som er valideret i mange sammenhænge. *Strengths and Difficulties Questionnaire* er et af de mål, der også anvendes i dagtilbud, og det udfyldes enten af barnets lærere/pædagoger eller af forældrene. Redskabet (eller dele heraf) anvendes også i flere sammenhænge i Danmark, bl.a. i det igangværende kontrollerede forsøg med tolærerordninger. *HBSC Symptom Check List*, der er en decideret tjekliste for psykiske symptomer, og *Short Mood and Feelings Questionnaire*, som bl.a. belyser depressive symptomer hos børn, er ligeledes eksempler på psykosociale trivselsindikatorer. Et særligt opmærksomhedspunkt i forhold til disse indikatorer er, at hvis de er udviklet til at måle deciderede psykiske patologier, kan de have svært ved at opfange forbedringer i trivsel hos raske børn, idet de så at sige "rammer loftet" inden for det spektrum, hvor skalaen er følsom (lofteffekter).<sup>2</sup> Sluttelig omhandler en mindre gruppe indikatorer børns følelsesliv og emotionelle trivsel.

## 1.2 Indikatorer for undervisningsmiljø

I forskningskortlægningens 49 inkluderede studier er der anvendt 12 forskellige indikatorer for undervisningsmiljø samt fire ikke-standardiserede indikatorer. I den nedenstående tabel opsummeres indikatorernes indhold, konteksten for deres brug, frekvens og den geografiske spredning i deres anvendelse. Indikatorerne er her opdelt på baggrund af de to hovedtyper, der optræder i de inkluderede studier.

**Tablet 2: Indikatorer for undervisningsmiljø**

Navn	Fokus	Kontekst for brug af indikator	Frekvens	Land(e)
<b>Observationsredskaber</b>				
<b>Classroom Assessment Scoring System (LaParo and Pianta (2003))</b>	Observationsredskab til at vurdere kvaliteten af læringsmiljøer, der fokuserer på interaktionen mellem lærer og eleverne i klassen. Måler på tre dimensioner: emotionel støtte, organisering af klassen og instruerende støtte til læring	Børnehaver ( <i>child care centres</i> ), førskoletilbud ( <i>preschools</i> ), børnehaveklasse-5. klasse	4	USA
<b>Early Childhood Environment Rating Scale – Revised (Harms, Clifford &amp; Cryer 1998)</b>	Observationsredskab om undervisningsmiljø bestående af 43 items fordelt på syv dimensioner: rum og møbler, omsorgsrutiner, sprog og tale, aktiviteter, interaktion, programstruktur samt forældre og personale	Børnehaver ( <i>child care centres</i> ) og førskoletilbud ( <i>preschools</i> )	3	USA og Canada

<sup>2</sup> Lofteffekter opstår, når et måleredskab har en øvre grænse for mulige svar, og en stor del af forsøgspersonerne opnår maksimumscoren. Det betyder i praksis, at svarpersonerne ikke kan forbedre deres score, hvormed måleredskabet ikke er følsomt over for forbedringer. Se fx Robert Hessling, Nicole Traxel & Tara Schmidt i *The SAGE Encyclopedia of Social Science Research Methods*.

Navn	Fokus	Kontekst for brug af indikator	Frekvens	Land(e)
<b>Classroom Observation Rating Scale (Greenberg 1994)</b>	Observationsredskab bestående af ni udsagn vedrørende klassens sociale klima og elevernes adfærd. Omhandler tre dimensioner: interesse, kommunikation og fravær af forstyrrelser	8-11årige elever	1	USA
<b>Classroom Atmosphere Rating (Forfatter oplyses ikke)</b>	Observationsredskab bestående af ti items, herunder både generelle faktorer relateret til klasseværelset (fx afbrydelser og regeloverholdelse) og lærerrelaterede faktorer såsom lydhørhed over for elevernes behov og støtte til elevernes læring	Førskoletilbud ( <i>preschools</i> )	1	USA
<b>Teacher Strategies Coder Form (Webster-Stratton)</b>	Observationsredskab bestående af 22 items vedrørende lærerens positive såvel som uhensigtsmæssige strategier for klasserumsledelse	Førskoletilbud ( <i>preschools</i> )	1	USA
<b>The Arnett Caregiver Interaction Scale (Arnett 1989)</b>	Observationsredskab for lærer-barn-interaktion på fire dimensioner: positiv interaktion, hårdhed, adskillelse og eftergiveness	Førskoletilbud ( <i>preschools</i> )	1	USA
<b>Multi-option Observational System for Experimental Studies (Tapp et al. 1995)</b>	Observationsredskab fokuseret på hyppighed og varighed af blandt andet positive og negative lærer-barn-interaktioner samt lærernes brug af ros og kritik	Førskoletilbud ( <i>preschools</i> )	1	USA
<b>Spørgeskemaer</b>				
<b>What is Happening in this Class? (Fraser et al. 1996)</b>	Spørgeskema på 56 items vedrørende elevernes opfattelse af læringsmiljøet. Omhandler syv dimensioner: sammenhængskraft mellem eleverne, lærerstøtte, involvering, undersøgende tilgang, opgaveorientering, samarbejde og retfærdighed	4.-5. klasse, 8. klasse- og 10. klasse-elever	2	USA
<b>Students' perception of their schools and teachers (National Center for Education Statistics, 1994)</b>	Spørgeskema til elever om undervisningsmiljø bestående af 15 items fordelt på tre subskalaer: støtte, ro og orden i klassen og tryghed	6.-8. klasse-elever	1	USA
<b>The School Climate Survey (Haynes et al. 2001)</b>	Består af 53 udsagn om læringsmiljøet på skolen som besvares af eleverne med "enig" eller "uenig". Udsagnene er fordelt på syv dimensioner, herunder bl.a. akademisk motivation og orden og disciplin	5. klasse-elever	1	USA
<b>Classroom Climate Scale (Sørli &amp; Nordahl 1998)</b>	Spørgeskema om undervisningsmiljø bestående af en lærerdel på 14 items og en elevdel med 22 items	3.-7. klasse-elever	1	Norge



Navn	Fokus	Kontekst for brug af indikator	Frekvens	Land(e)
<b>Social Integration, Classroom Climate and Self-concept of School Readiness (Rauer &amp; Schuck 2003)</b>	Spørgeskema bestående af 37 items fordelt på tre dimensioner: socialt undervisningsmiljø, elevernes sociale integration i klassen samt deres akademiske/kognitive evner	7-8-årige elever	1	Norge
<b>Øvrige indikatorer</b>				
<b>Øvrige mål (ikke standardiserede måleinstrumenter)</b>	Eksempelvis et sammensat mål på baggrund af dele af Sense of School as a Community, the Global Portrait of Social and Moral Health for Youth (GPSMHY) og the Louvain Loneliness Scale for Children and Adolescents	N/A	4	USA, Canada, Holland, Norge

Det fremgår, at der helt overordnet er færre indikatorer for undervisningsmiljø end trivsel i nærværende forskningskortlægning. I modsætning til trivselsindikatorerne anvendes halvdelen af indikatorerne for undervisningsmiljø i en kontekst af dagtilbud eller førskoletilbud. Indikatorerne er dog, som indikatorerne for trivsel, kendetegnet ved en stor spredning. Blot tre måleredskaber – *Classroom Assessment Scoring System*, *Early Childhood Environment Rating Scale Revised* og *What Is Happening In This Class?* – er anvendt mere end én gang. Alle disse tre indikatorer er valideret. Ligeledes er der, som med trivselsindikatorerne, stor forskel på, hvor bred eller smal en forståelse af undervisningsmiljø de forskellige indikatorer anlægger. I forskningskortlægningen anlægges en bred forståelse af undervisningsmiljø, der både omfatter det fysiske, psykiske og æstetiske undervisningsmiljø.

Overordnet ses det, at måleredskaberne for undervisningsmiljø fordeler sig på to forskellige dataindsamlingsmetoder. Den ene type består af observationsredskaber, som anvendes af eksterne observatører til at vurdere undervisningsmiljøet. Flere af disse indikatorer er baseret på 30 minutters observation. Den anden type indikatorer har form af spørgeskemaer, hvor børnene, og i mindre grad lærerne, spørges om undervisningsmiljøet i klassen.

Syv af indikatorerne er observationsredskaber. Disse indikatorer varierer i bredden, idet nogle belyser undervisningsmiljøet i bred forstand, mens andre anlægger et smallere fokus. *Early Childhood Environment Rating Scale Revised* er et eksempel på en valideret indikator, som ser på hele undervisningsmiljøet i dagtilbud og førskoletilbud lige fra rum og møbler til involvering af forældre. En anden relativt bred indikator for undervisningsmiljø baseret på observation er *Classroom Atmosphere Rating*, der både belyser generelle faktorer relateret til klasseværelset og lærerrelaterede faktorer. På den anden side fokuserer den mest brugte og ligeledes validerede indikator *Classroom Assessment Scoring System* mere specifikt på lærer-barn-interaktionen i dagtilbud/førskoletilbud og i klassen. Det samme fokus gør sig gældende i *Arnett Caregiver Interaction Scale*. Endelig fokuserer en række andre indikatorer på forskellige delelementer af undervisningsmiljøet. Eksempelvis ser *Classroom Observation Rating Scale* på klassens sociale klima og elevernes adfærd, mens *Teacher Strategies Coder Form* ser på strategier for klasserumsledelse. I den anden gruppe af indikatorer ses fem spørgeskemaer, som hovedsageligt er elevrettede. I denne gruppe er *What Is Happening In This Class?* den mest anvendte indikator. Både *What Is Happening In This Class?* og eksempelvis *The School Climate Survey* belyser undervisningsmiljøet i relativt bred forstand, og begge indikatorer er valideret. Kun en enkelt indikator i denne kategori, *Classroom Climate Scale*, indeholder også en række spørgsmål rettet mod lærerne.